

<https://doi.org/10.53656/his2024-6-9-sih>

Events
Хроника

**„НАЙ-ИЗТОЧНАТА SIHDA НЯКОГА!“,
ИЛИ ЗА 77-АТА СЕСИЯ НА МЕЖДУНАРОДНОТО
ДРУЖЕСТВО „ФЕРНАН ДЕ ВИШЕР“ ЗА ИСТОРИЯ
НА ПРАВОТО ПРЕЗ АНТИЧНОСТТА
(SOCIÉTÉ INTERNATIONALE FERNAND
DE VISSCHER POUR L'HISTOIRE DES DROITS
DE L'ANTIQUITÉ – SIHDA)**

Д-р Боряна Митева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Д-р Генка Мозжухина

Университет за национално и световно стопанство

Достиженията на римската цивилизация, макар отдалечени във времето от нас, често могат да бъдат открити в множество аспекти от развитието на съвременните общества. Фундаменталните принципи на римското право изграждат съвременните европейски легални системи, а културно-историческото влияние на древен Рим се усеща не само на Стария континент, но и в редица краища на света и до днес. Векове след възхода на римската държава философи, политолози, юристи, историци продължават да поставят във фокуса на своите анализи римското право и история.

Един от доайените в изследванията по римско право и история е белгийският университетски преподавател, юрист и археолог Фернан де Вишер (14 октомври 1885 г. – 15 декември 1964 г.). Убеден в значението на общуването между учените от различни страни и на римското право като обща рамка на европейските правни системи, той инициира създаването на международна общност от преподаватели и изследователи, посветили професионалния си път на римската история и право. През декември 1945 г. по негова инициатива за първи път в Брюксел се провежда сесия на Международното дружество за история на правото в Античността. Две години по-късно международната сесия се провежда през септември, откъдето се заражда традицията всички следващи научни срещи да се състоят през същия месец. След смъртта на белгийския учен колегите му вземат решение да допълнят наименованието на дружеството с името на неговия създател, за да се нарича и до днес Меж-

дународно дружество „Фернан де Вишер“ за история на правото през Античността (Société Internationale Fernand de Visscher pour l'Histoire des Droits de l'Antiquité – SIHDA). В продължение на десетки години Дружеството организира едни от най-престижните научни форуми, посветени на право, история, култура, лингвистика в Античния свят, събирайки все повече учени от различни страни и научни направления с цел обмен на знания, опит, открития и ползотворни дискусии.

Всяка година домакинът на провеждането на сесиите е от различна държава, като решението за това се взема от Генералната асамблея на научното дружество. Така беше решено провеждането на седемдесет и седмата сесия на Международното дружество „Фернан де Вишер“ за история на правото през Античността да срещне учени от различни континенти в град Осака, Япония, между 23 и 28 септември 2024 г. Мястото беше вдъхновило организаторите да определят седемдесет и седмата сесия като „най-източната SIHDA някога“.

Този път домакин на научния форум бе Университетът в Осака, и по-конкретно Департаментът по политика и право. Конференцията бе посветена на генералната тема „Ius/Lex“ („Право/Закон“), което предостави възможност за участие на 121 изследователи от повече от 30 страни и от разнообразни научни направления като право, история, политология. Конференцията бе открита на 23 септември в красивата и изпълнена с история Централна зала на град Осака, построена през 1918 г. Началото бе поставено от изказвания на професор Жан-Франсоа Геркенс от Университета в Лиеж – председател на Международното дружество „Фернан де Вишер“ за история на правото през Античността, и на професор Томойоши Хаяши от Университета в Осака – председател на Организационния комитет на седемдесет и седмата сесия на Дружеството, които приветстваха участниците в конференцията и им пожелаха успешна и ползотворна научна дейност през следващите дни. След тях пленарните доклади на конференцията изнесоха професорите Такехару Окубо от Университета в Лайден и Шигео Нишимура от Университета в Каназава. Първият доклад бе на тема „Влиянието на изследванията по римско право върху изграждането на националната държава в Япония“, а вторият – „Защо все още може да се намери „нещо ново“ в Дигестите? – кратки бележки върху Scaev. D. 42,8,21“. В края на откриването участниците имаха възможност да разгледат античния град Остия Антика, визуализиран чрез виртуална реалност от доцент Такуро Огава от Университета в Кюсю и неговия екип.

Основните научни сесии се проведоха в рамките на следващите четири дни, а в последния, шести ден бе организирана културна програма в град Киото, традиционна за академичните форуми на Дружеството. Поради сериозния брой на участниците панелите се провеждаха паралелно, като бяха разграничени според официалните езици на конференцията – английски, френски, немски и италиански. В конференцията участваха както утвърдени

учени в своите научни области, така и млади изследователи, които тръгват по техните стъпки.

Докладите на участниците отразяваха основната тема на конференцията – „*IUS/LEX*“, от една страна, през призмата на римското право и история и рецепцията му в съвременните правни системи. Бяха разгледани и анализирани редица юридически и неюридически извори, текстове на римскоправни юристи, философи и политици. Това допринесе за задълбочена, всеобхватна и много ползотворна научна дискусия във всеки от панелите на конференцията. Докладите на една част от участниците в материята на римското право имаха за акцент пресечната точка между правото (*ius*) и закона (*lex*). Друга част от изследванията беше концентрирана около класически римскоправни институти и тяхното въвеждане, макар и понякога във видоизменен вид, в съвременните правни системи, а трета поставяше в ядрото на научните търсения основни принципи, понятия и догми от значение както за правото, така и за законодателната и правораздавателната дейност – и през Античността, и днес.

Един от панелите на конференцията беше посветен изцяло на темата за връзката между и развитието на понятията *ius* и *lex* в римското право. В своя доклад „Размисли върху връзката между *ius* и *lex*“ проф. Габор Хамза от Унгарската академия на науките посочи, че юрисконсултите в Древен Рим не са правили съществено разграничение между тези две понятия. Според проф. Хамза разделението на понятията *ius* и *lex* се наблюдава по време на ерата на кодифицирането на правото и се дължи отчасти на прекалената специализация в определени области, наблюдавана като тенденция основно през XIX в. Като пример в тази насока професорът посочи разделението (*divisio*), което съществува и до днес, между частното и публичното право. Въпросът „Еволюция на *Ius* или *Lex* в римското право?“ беше поставен като заглавие на доклада на Франчижек де Бериер от Ягелонския университет в Краков. Полският изследовател постави в основата на изложението си еволюцията като начин на мислене за промените, наблюдавани в заобикалящия ни свят. В този смисъл той подчерта, че частното право е толкова сложна материя, колкото и социалната действителност и за разбирането на тази материя са необходими такива полюсни двойки за различните аспекти на юриспруденциалната рамка като тази на *ius* и *lex*. Интересен поглед към дихотомията *ius/lex* даде Сара Накарино Морена от Университета на Алкала. В своя доклад тя разгледа института на представителството, като изложи тезата, че то може да има за източник както *lex* – например в случаите на учредяване на настояйничество по силата на закона, така и *ius*, когато става въпрос за договорно представителство.

Изключително задълбочен беше докладът на Томислав Карлович от Университета в Загреб, който имаше за предмет приложението на понятието *clausula rebus sic se habentibus* в коментара на Балдус де Убалдис към С. 6, 42, 19 – текст, в който за първи път се използва това словосъчетание.

С него Карлович направи анализ на всички компоненти, а именно на понятията за променливост на *leges, statuta* и *ius* като цяло. Италианският юрист и историк от XX в. Феличано Серрао и неговото изследване върху връзката между *ius*, въплътена в нравите на предишните епохи, и правото на XII таблици, пък беше в центъра на изложението на Алдо Петручи от Университета в Пиза.

Сред докладите, представени на конференцията, чиито автори разглеждаха римскоправни институти и тяхната традиция в съвременните правни системи, може да се посочи този на Паскал Пишона от Университета във Фрибург – „*Condictio causa data causa non secuta* и връзката с ненаименованите договори“. Въпросите, поставени от юриста, бяха свързани с това дали кондикцията *causa data causa non secuta* е аналог на *actio praescriptis verbis* и ако е така, какво я отличава от кондикцията *ob turpem rem*. В тази връзка, Пишона дискутира института на неоснователното обогатяване през призмата и на текстовете в Юстиниановите Дигести – D. 12,4; D. 12, 5 и D. 12, 6. Друг текст от Дигестите – D. 18.7.10, и конкретно мненията на римските юристи Сцевола и Трифонин относно това дали след смъртта на длъжника придобиването на свободата става *ipso iure*, беше в основата на доклада на Паоло Мара от Университета в Катандзаро.

Голям интерес и последваща дискусия предизвика и докладът на Йошихиса Цукахара от Университета Тохоку Гакуин в Сендай. С него беше разгледан въпросът за това кой става собственик на съкровище, открито от роб. Цукахара представи текста D.41,1,63,3 и конкретно анализира проблема през призмата на това дали съкровището е открито случайно, или не. Римскоправен институт беше предмет на доклада и на единия от българските участници на конференцията – асистент Генка Мозжухина от Университета за национално и световно стопанство, със заглавие „*Lex commissoria* като субективно право, неговата забрана в римското право и отражението на тази забрана в съвременното право“. В доклада бяха разгледани някои въпроси, свързани със съдържанието на правото, включено в комисорния пакт, както и историческият и правният контекст, в които е била въведена забраната му. Авторът посочи, че макар и да се е наложило *lex commissoria* да бъде забранен по времето на император Константин, все пак е служел за регулиране, макар и сурово, както се изразява самият император, на отношенията между длъжниците и кредиторите, и аргументира тезата си, че причината за забраната му не е била единствено защитата интересите на длъжника, но тези и на кредитора. Следва да се отбележи и интересната гледна точка на Александър Гребиев от Университета във Варшава относно император Юстиниан и неговата кодификация. Полският учен постави въпроса дали императорът се е ползвал от авторитета на класическите юристи, или техният авторитет е зависел от него? В крайна сметка, заключи Гребиев, Юстиниан е този, който превръща *ius* в *lex*.

В рамките на представените доклади бяха дискутирани не само теми, тясно свързани с институти на правото. Тук следва да се посочи докладът на Франческо Джилио от Университета в Сурей – „Съществува ли метафизична истина в правото? Перспективата на римското право и поуците, които можем да извлечем от него“. Разглеждайки както текстове на Цицерон, така и Аристотеловата „Метафизика“, авторът направи заключението, че в правото истината е различна за всяка от страните и в този смисъл не може да се каже, че съществува метафизична истина. Римскоправното правило, че „непознаването на закона не извинява“ беше във фокуса на доклада на Томас МакГин от Университета Вандербилт в Нашвил, Тенеси. Той посочи разграничението между понятията *error iuris* и *ignorantia iuris*, както и отбеляза, че са налице някои изключения от правилото, че човек не може да се позове на незнанието на закона. Бяха разгледани и текстовете в този смисъл на някои правни и литературни източници.

Освен казуси и проблеми, посветени на римското право и история, на научните сесии бяха представени и доклади, които акцентираха върху връзки, сравнения, аналогии, континуитет между Античността, модерната епоха и съвременния свят. Например Масахиро Китатани от Университета Хитоцубаши обясни връзката между изучаването на военното право в Германия през първата половина на XIX век и Юстиниановата легална традиция и по какъв начин институти от римското право оказват влияние върху военната юридическа традиция на модерната германска държава. Любопитен бе и докладът на асистента Нг Кей Кей от Университета в Макао, в който се твърдеше, че концепцията за *Rechtsgeschäft* (правна сделка), която произхожда от латинското понятие *negotium iuridicum*, се възприема в Германия в средата на XVIII, но грешка при превода на японски език по време на ерата Мейджи (1867 – 1912 г.) води до различен смисъл на юридическото понятие, въведено в Япония. Впоследствие китайски студенти по право в Япония пренасят по същия начин терминологията в Китай.

Изключително значим бе панелът, посветен изцяло на историята на легалната историография в модерна Япония. В него японски учени от три университета представиха своя съвместен проект, който цели да събере и представи в бъдеще историята на правната мисъл в модерната японска държава, включвайки всички значими юристи, техните трудове и работа, които са в основата и на съвременните японски държава и право. Ватару Миясака от Университета Цукуба представи влиянието на римското право върху японското право и правна мисъл в модерната епоха. Масаки Тагути от Университета в Токио фокусира вниманието върху изследването на западната легална история в Япония през и след 20-те години на XX век. Кийоши Джинно от Токийския научен университет обърна внимание на историята и методологията на японското право и юридическа мисъл през

първата половина на XX век. Взаимодействието между европейските и японската легална система и сравнителният подход при тяхното изучаване предизвикаха сериозен интерес у присъстващите на научната сесия.

Научните сесии предоставиха възможност за придобиване на нови знания и осъществяването на ползотворни дискусии и на юристи, историци и политолози, чиито интереси са насочени в нашето съвремие. Например презентацията на доцент Мерике Ристикиви от естонския Университет Тарту представи по какъв начин латинската правна терминология оказва влияние и се използва в решенията на Европейския съд. В допълнение интерес предизвикаха докладите на Лукаш Ян Корпорович от Университета в Лодз и на Казухиро Мацумото от Университета „Квансей Гакуин“, които си поставиха за цел да изяснят връзката и влиянието на римското право върху английското право. В този контекст може да бъде поставено и второто българско участие на научната конференция. Докладът на главен асистент Боряна Митева от СУ „Св. Климент Охридски“ на тема „Криза и извънредна власт: Римската диктатура като модел за съвременното право в извънредни ситуации“ фокусира вниманието върху института на римската диктатура, регулярно и успешно използвана като механизъм за кризисно управление в ранното развитие на републикански Рим, както и върху неговото влияние върху съвременните легални режими, използвани в извънредни ситуации. Авторът защити тезата, че независимо от различния исторически контекст, цивилизационното и технологично развитие, променените възприятия за кризи и устройство на държавата, редица фундаментални принципи, използвани при кризи в Античността, продължават да се прилагат в извънредни ситуации в множество съвременни демокрации.

Научната програма на конференцията бе закрыта на 27 септември, когато бе организирано специално събитие за дегустация на традиционни японски сладки, а впоследствие общо събрание на всички участници, на което, от една страна, се проведе открит разговор относно докладите и дискусиите в научните сесии, проведени през изминалите дни, а от друга страна, бе взето решение мястото на провеждане на следващата сесия на Международното дружество „Фернанд де Вишер“ за история на правото през Античността през 2025 г. да бъде Будапеща. Конференцията завърши с гала-вечеря, на която участниците имаха възможност да продължат разговорите помежду си и да разменят контакти за съвместна дейност в бъдеще. Конференцията успя да изпълни основната си цел да реализира международен и интердисциплинарен обмен на знания, опит и ползотворни академични връзки.

**“THE MOST EASTERN SIHDA EVER!”
OR ON 77TH SESSION OF SOCIÉTÉ INTERNATIONALE
FERNAND DE VISSCHER POUR L’HISTOIRE
DES DROITS DE L’ANTIQUITÉ – SIHDA**

✉ **Dr. Boryana Miteva, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-2479-789X

Faculty of History

Sofia University

1504 Sofia, Bulgaria

15, Tsar Osvoboditel Blvd.

E-mail: bnmiteva@uni-sofia.bg

✉ **Dr. Ghenka Mozzhuhina, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0009-0001-8696-8156

Faculty of Law

University of National and World Economy

1700 Sofia, Bulgaria

E-mail: g.mozzhuhina@unwe.bg